

„ПОЕМАТА ЗА СИД“ от ТОМА СТ. ТОМОВ
С., изд. „Наука и изкуство“, 1980. 100 с.

Повишеният през последните години в България интерес към испанската литература доведе не само до нарасналия брой преводи на художествени произведения, но и до появата на първите наши цялостни научни трудове върху нея. Сред тях се откроява неговлямата по обем, но извънредно ценна с научната си стойност книга на изтъкнатия специалист по романски литератури проф. Тома Ст. Томов „Поемата за Сид“, отпечатана неотдавна от издателство „Наука и изкуство“.

Автор на редица изследвания върху западноевропейския героичен епос и романските литератури, сега проф. Томов разглежда един от шедьоврите на средновековната литература — староиспанския героичен епос „Песен за моя Сид“ (или, както той навсякъде го нарича, „Поема за Сид“). Трудът е изграден върху внимателното и задълбочено проучване на огромен художествен и литературнократически материал от страна на автора, като книгата е снабдена с подробна библиография на изданията и литературоведските изследвания върху испанския епос в различните европейски страни. Със стегнат, лаконичен, но убедително аргументиран научен стил проф. Томов третира редица важни проблеми, пряко свързани с тази забележителна творба: мястото на „Поемата за Сид“ в испанската литература, отношението между легенда и действителност в нея, автор и време на създаване, извори на поетическото вдъхновение, редица ключови въпроси на композицията, езика и стихосложението, връзката на „Поемата за Сид“ с испанските средновековни исторически хроники и народните романи, с предшествуващите я епически поеми, поетическият ѝ живот през вековете. Този подход създава цялостен поглед към едно от най-великите произведения на испанския народен гений, разкрива от различни страни богатата му проблематика.

При определяне мястото на „Поемата за Сид“ в развитието на испанската литература проф. Томов разкрива подробно специфичните социални, политически и религиозни условия в средновековна Испания, които обуславят съществената разлика между испанската литература и другите романски литератури. Изследователят осо-

бепо набляга на здравата ѝ връзка с местните традиции и силния народностен елемент, изтъква присъствието на несъмнен реализъм в нея, отхвърлянето на чудесното и фантастичното, великолепно изразяване на идеалите на средновековния човек по художествен път. Оттук логично следва изводът му, че такава литература естествено поражда „Поемата за Сид“ — една творба, която е не само поетичен разказ за верността на васала към своя крал, но и разкрива редица общочовешки и вечни черти: безгранична храброст, воинска доблест, съпругеска и бащинска любов, дълбока човечност. В това отношение авторът на изследването е успял да пресъздаде ярко историческата епоха, подчертавайки, че произвеленето е създадено по време на освободителното движение в Испания срещу маврите, получило името Реконкиста (711—1492) — времето на политическото издигане на кралство Кастилия и на обединяването на отделните диалекти в единен литературен език на основата на кастилския говор, който през XIII в. измества латинския. Според него това е епоха на ярко изразени феодални отношения между васали и сеньори, намерили отражение и в литературата. Проф. Томов приема тезата на големия испански литературовед и основоположник на испанската филология Рамон Менендес Пидал, че „Поемата за Сид“ е създадена през първата половина на XII в. (1140) в областта Мединасели на провинция Страна Кастилия, макар че е дошла до нас в единствения препис на Пер Абат от XIV в. (1307) и отразява идеалите и стремежите на средновековния човек. Авторът справедливо смята, че „Поемата за Сид“ не възниква на празно място, а наследява по-стари епически поеми от X и XI в., които днес са загубени („Поемата за дон Родриго“, „Поемата за Бернардо дел Карпио“, „Поемата за Фернан Гонсалес“, „Поемата за седемте инфанти на Лара“, „Поемата за инфанта Гарсиа“, „Поемата за Санчо II и обсадата на Самора“). Наследява тези творби, според изследователя „Поемата за Сид“ представлява недостижим по поетическа сила и красота паметник на средновековната испанска литература, изразил по блестящ художествен начин нравствено-политическото кредо на своето време и оказал силно въздействие върху испанската и европейската литература през следващите векове. Авторът счита, че поемата „поставя началото

на едно духовно-светско творчество, превърнало се във величествена испанска епопея" (с. 10), което и отрежда наред с „Песен за Роланд“ челно място в романския героичен епос.

Проф. Томов отделя особено много място в анализа си на проблема за отношението между легендарното и действителното в испанската героична поема за Сид. Чрез цялостно типологическо сравнение с френския героичен епос „Песен за Роланд“ той стига до извода, че двете поеми при несъмнените големи прилики помежду си имат и значителни различия. В „Песен за Роланд“ авторът открива значителна разлика между историческата и художествената правда, не престанно преплитане на събития и лица от различни епохи, изобилие от измислени герои и ситуации, наличие на множество фантастични елементи, които я правят анахронична поради голямата дистанция от три века между описаните събития (VIII в.) и времето на създаването ѝ (XI в.). Обратно, създадена само около 40 години след смъртта на исторически съществувалия пълководец Родриго Диас де Бивар, наречен Сид, „Поемата за Сид“, в която той е главен герой, е реалистична по характер и демократична за своето време. Проф. Томов разкрива убедително противоречивата личност на този голям военен деец на испанската Реконкиста, за да определи доколко в поемата е отразен реално съществуващият човек Сид и доколко в нея е изиграла роля стилизиращата сила на легендата. Привличайки многобройни летописни документи от Средновековието, вкл. и свидетелства на негови политически врагове, авторът очертава разликата между историческия и легендарния Сид, показва го като личност, направила необикновено впечатление на съвременниците си, превърната от своята изключителна храброст и военен гений в герой, за когото арабският историк Бен Басам пише с омраза и възхищение, че е „едно чудо между големите чудеса на Аллаха“ (с. 21). Затова историческата стойност на Сидовото дело изследователят вижда в неотразимия отпор, който войските му дават на нашествието на алморавидите от Африка, спасявайки по този начин не само Испания, но и цяла Южна Европа. В този смисъл проф. Томов е прав, че е съвсем естествена появата на поетически произведения, вдъхновени от ярката личност и подвизите на Сид, някои от които се създават още приживе на героя, а други — непосредствено след неговата смърт, и слагат началото на една многовековна литературна традиция.

Търсейки извора на поетическото вдъхновение на неизвестния народен автор (хуглар),¹ и образците, от които се е учил той при съз-

даването на „Поемата за Сид“, изследователят привежда неоспорими доказателства за влиянието на френския героичен епос „Песен за Роланд“, проникнал в Испания още през XI в. поради оживените връзки между двете страни в онези епохи. Според него редица елементи в „Поемата за Сид“: композицията и финалът, сходните строфи (леси), характеристиките на героите и отношенията между тях, описанията на пейзажите и сраженията, близките езикови формули и някои други безлиси сочат несъмненото влияние на „Песента за Роланд“ върху „Поемата за Сид“ по отношение на изразните средства. Темата, събитията и героите на испанската поема обаче запазват своя исторически и национален колорит. Същевременно проф. Томов набляга на големите различия в двете поеми при обрисуването на персонажите. Според него за разлика от Роланд, който блести с чисто рицарски добродетели, Сид е представен като естествен и искрен в отношенията си човек, твърде близък до народа, не само като храбър воин, но и като великодушен човек, като любещ съпруг и баща. Авторът на изследването нееднократно подчертава ярко демократичната и антиаристократична тенденция в поведението на Сид и неговите съратници, плод на несъмнените симпатии от страна на народния певец към героя. Според него в поемата се развиват две паралелни сюжетни линии: заточението и последвалите го военни подвизи на Сид и неговият личен живот, обединени от основната патриотична идея за освобождаване на Испания от маврите, което създава епическата сила и красотата на творбата, съчетани с един скрит лиризм.

Особено интересен и задълбочен е анализът, който проф. Томов прави на езика на поемата, откривайки в него твърде много архаизми и колебания в граматичните форми, свидетелстващи, че по времето, когато е създадена тя (XII в.), аналитичната тенденция в испанския език не е била много напреднала. Наличието на редица диалектни особености в езика на поемата се свързва несъмнено с конкретното място на създаването ѝ, което проф. Томов доказва чрез задълбочен езиковедски анализ на епическия текст. При стихосложението той отбелязва нееднаквения брой срички, вариращи от 10 до 20 в един стих, опиращи се на асонанса, а не на римата за разлика от развильата се по-късно испанска романсова поезия.

В края на книгата авторът изяснява връзките на „Поемата за Сид“ с испанското романсеро и със средновековните испански хроники. Той изтъква, че към началото на XV в. героичният епос в Испания постепенно започва да заглъхва с промяната на историческата и социалната обстановка — маврите са изгонени, в 1492 г. Испания е обединена, Реконкистата е завършила. Обаче неугасналият още епически дух на народа намира своя израз в създадите се през тази епоха испан-

¹ Хуглар (juglar) — средновековен испански народен певец и поет, изпълнител на епически поеми, жонгльор.

ски ромъни. Изследователят споделя тезата на Рамон Менендес Пидал, че тогава романсите се отделят от епическите поеми, от които вземат само главните герои и събития и постепенно разширяват тематиката си, като включват в себе си пасторални, митологични и сантиментални мотиви. Именно тогава се създават около 250 романа за Сид, много от които по съдържание съответствуват на отделни епизоди от „Поемата за Сид“. Три от тях: „Роман за предателството на Белидо Долфос“, „Зачоението на Сид“ и „Предателството на Карионските графове“, датиращи от XV в., са изцяло приведени в книгата с паралелни текстове на испански и български език. За разлика от романсите според проф. Томов средновековните хроники не отразяват подробно „Поемата за Сид“ поради недоверчивото отношение на испанските летописци към поезията на хугларите (народните епически певци).

Изследователският труд на проф. Томов поставя с научна задълбоченост широк кръг от проблеми, свързани с „Поемата за Сид“, които авторът осветлява с респектираща аргументираност и последователност. Въпреки това извънредно стегнатият, лаконичен, на места просто лапидарен стил на изложение в отделни случаи страда от известна сухота и пределна краткост. Поставените проблеми биха могли да намерят по-подробна разработка от страна на автора, което би повишило още повече и без това извънредно високата научна стойност на книгата, изследваща една толкова оригинална художествена творба, каквато е „Поемата за Сид“.

Направеният от проф. Томов всестранен анализ на испанския героичен епос убедително доказва, че основното в него: патриотичната идея за вяност към родината, прекрасното бойно другарство, омразата към врага, храбростта и великодушното, нежните човешки чувства, са качества, незагубили привлекателната си сила и за днешния човек. Създадената преди повече от осем века „Поема за Сид“ представлява не само национална гордост за испанския народ, но и ярка поетична възхвала на прекрасните човешки качества, и именно в това изследователят вижда нейното общочовешко и хуманистично значение и за нашето време.

Проф. Тома Томов е нарекъл скромно изследването си „историко-литературен очерк“. Струва ми се обаче, че с многостранния си научен анализ то далече надхвърля очерковите граници, защото навлиза в дълбочините на един изключителен художествен феномен. В стоте страници на книгата авторът успява не само да ни разкрие богатата проблематика около „Поемата за Сид“ — тази великолепна творба на испанския народен гений, — но и да ни внуши чувството за неувяхващата поетическа сила и красотата на епоса.

Ралица Маркова

„KÜNSTLERISCHE AVANTGARDE.“
Akademie-Verlag Berlin, 1979, herausgegeben
von Karlheinz Bär, Dieter Schlenstedt
und Wolfgang Thierse. 354 S.

„От края на 60-те години насам както в социалистическите, така и в капиталистическите страни отново се поде дискусията по въпроси, които се смятаха исторически приключени“ — с тези думи започва уводът на книгата, която представлява сборник от статии, посветени на „авангарда“ в литературата и изкуството и е първата обширна публикация в ГДР по въпросите на авангардното изкуство. Целта на сборника е да оживи дискусията върху тази спорна и незавършена глава от историята на литературата, музиката и изобразителното изкуство, както и на естетическите им основи. Днес тези проблеми са отново предмет на изследване, защото идеите от първата третина на XX в. се възкресават от авангардизма на съвременността.

Ако прелистим коя и да е обща енциклопедия от наши дни, ще открием опростено определение на понятието „авангардизъм“ като проява на кризата на буржоазната култура, като разрыв с предшествуващата традиция на реалистичния художествен подход, като търсене на нови изразни средства и формална структура. В същност „авангардното изкуство“ предполага противоречиви аспекти на тълкуване. Буржоазният критик би говорил тук за културно постижение на капиталистическото изкуство, социалистическият, но догматично настроен теоретик би го разглеждал като упадък на буржоазното изкуство, но същевременно би отрекъл всякаква потенциална възможност то да се развие до социалистическо реалистическо изкуство. Сложността на проучване на този феномен в изкуството произтича от характера на разглежданите проблеми: Какво е авангардно в изкуството? Самото желание за експериментирание или стремящото се към художествено обновление творческо съзнание, съпътствуващо всяко прогресивно течение в историята на изкуствата? Или това е исторически фиксирано и обобщено название на теченията в изкуствата през първата третина на нашия век? За да се отговори на тези въпроси, е необходимо да се проучи характерното в историческото развитие на авангардизма, неговото положение спрямо революционния процес на епохата, взаимовръзката му с прогреса в изкуствата и не на последно място — с прогресивните социални идеи.

Изходната позиция на съставителите на сборника е необходимостта да се определи исторически материалът на дискусията — онези течения в изкуството през първата третина на нашия век, които в едно или друго отношение представляваха разрыв с традицията, предлагаха поле за експериментирание и макар невинати програмно фундаментирани, налагаха нови отношения между изкуството и живота. Техният брой е значителен, защото